

ÖSKÜ község - Település Arculati Kézikönyve

MEGBÍZÓ: ÖSKÜ KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA
8191 Öskü, Szabadság tér 1
Ágyán Tamás - polgármester

KÉSZÍTETTE: BALATON-TÁJ ÉPÍTÉSZ IRODA KFT. 2017-ben
8230 Balatonfüred, Ady E. u. 10
Kéri Katalin okl. építész; önkormányzati főépítész szakmérnök

MUNKATÁRS: Szücs Kata Fruzsina – fotó, szerkesztés, nyomdai előkészítés

A címer magyarázata:

Álló, háromszögű pajzs kék mezejében pajzsderékig érő, hármashalomban végződő zöld talajon keresztbe rakott, jobbharánt irányú arany kapa és balharánt irányú arany fejsze.

A hármashalom kiemelkedő középsőjén áll az ösküi kerek-templom a szentéllyel, kupoláján ezüst kettős kereszttel, zárt kapuval, lépcsőkkel és lőrészerű ablakkal.

TARTALOMJEGYZÉK:

1. Bevezetés, köszöntő	3
2. A település bemutatása	
2.1 Rövid településtörténet	5
2.2 Általános településkép	8
2.3 Településkarakter	9
3. Örökségünk, a településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők	
3.1 Építészeti értékek	10
3.2 Természeti, táji értékek	25
4. Településképi szempontból meghatározó, eltérő karakterű területek lehatárolása, a településkép, arculati jellemzők és településkarakter bemutatásával	
4.1 A történelmi település területe	30
4.2 A település egyéb belterületi részeinek területe	30
5. A településkép minőségi formálására vonatkozó ajánlások	
5.1 A település teljes belterületére vonatkozó ajánlások	38
5.2 A történelmi település területének építészeti, településképi útmutatója	46
5.3 A település egyéb belterületi részének, a történelmi területen kívüli rész építészeti, településképi útmutatója	51
5.4 A település külterületének építészeti, településképi útmutatója	56

---

1. BEVEZETŐ

A településkép védelméről szóló 2016. évi LXXIV. Törvény új jogintézményt vezetett be a magyarországi települések építészeti, településképi védelmének biztosítása érdekében, mellyel közös életterünk, Öskü település építészeti értékei védelmének új korszaka kezdődhet el.

Felvállalva és elindítva ezt a nagyszerű folyamatot, készült el településünk Arculati Kézikönyve, mely a település esztétikus lakókörnyezetének jövőbeli kialakítása, illetve védelme érdekében lehetőséget teremt, a jellegzetes települési építészeti karakterjegyek meghatározására és széles körű társadalmasítására.

A településkép védelme a település vagy településrész jellegzetes, értékes, illetve hagyományt őrző építészeti arculatának és szerkezetének - az építészeti, táji érték és az örökségvédelem figyelembevételével történő - megőrzését vagy kialakítását jelenti.

A kézikönyv a - település természeti és épített környezete által meghatározott - településképi jellemzők bemutatásának és minőségi formálásának eszköze.

Igyekszik feltárni és ismertetni a településen belül jól elkülönülő egyes településrészek arculati jellemzőit és azok értékeit, mindezek figyelembevételével szöveges és képi megjelenítés formájában javaslatot tesz a településképhez illeszkedő építészeti elemek alkalmazására.

A Kézikönyv nem kötelezően betartandó előírásokat felsorakoztató rendelkezés, hanem elsősorban a települési döntéshozók és az érintett lakosság tájékoztatását segítő, szemléletformáló kiadvány.

A jogszabályok útvesztője helyett röviden, lényegretörően és mindenki számára érthető módon igyekszik bemutatni településünk környezet alakításával kapcsolatos előre mutató elvárásait.

A Kézikönyv meghatározza a település, településképi jellemzőit, a településképi szempontból egymástól jól elkülönülő településrészeket arculati jellemzőikkel és értékeikkel, a településkép minőségi formálására vonatkozó javaslatokat, a településképhez illeszkedő építészeti elemeket. Mindezekkel pozitív irányba szeretné terelni a jövőbeli építkezéseket.

A településkép védelmét a Kézikönyv mellett lesz hivatott szolgálni az arra épülő településképi rendelet is, mely jogszabályi formában fogja

szabályozni a településkép védelmének elemeit és a településkép alakításának eredményes érvényesülését a meglévő építmények felújítása, valamint az új épületek tervezése és kivitelezése során.

3

Az új jogszabályi előírások a településkép védelmének széles körű társadalmi közreműködésen alapuló elvégzését tűzték ki célul, melynek a Kézikönyv készítése során településünkön is igyekeztünk messzemenőig eleget tenni.

Szeretnénk ezért hálás köszönetünket kifejezni mindazon lakosoknak, szervezeteknek és közreműködő partnereknek, akik segítőkész, támogató munkájukkal, javaslataikkal előremutató módon járultak hozzá a Kézikönyv elkészültéhez.

A Kézikönyv elkészítésével azt a célt tűztük ki, hogy példaértékű és pozitív irányú jövőbeli lehetőséget teremtsünk annak érdekében, hogy településünk építészeti értékeit megőrizzük és méltó módon hagyományozzuk át utódainkra.

Bízunk benne, hogy az elkészült dokumentum elnyeri Kedves Lakosaink tetszését és hosszú távon a kitűzött célt fogja majd szolgálni.

Fogadják szeretettel az új időszak első mérföldköveként, Öskü község Települési Arculati Kézikönyvét.

Ágyán Tamás
polgármester

leletek csak a római kortól kezdve kerültek elő. Bizonyítékként szolgál erre a környéken talált két bronz obsit plakett (ezeket a római legionáriusok kapták, miután letöltötték szolgálati idejüket és a kapott földbirtokon letelepedhettek), valamint a község határában, Bántapusztán talált épületmaradványok, továbbá az erre húzódó, Aquincumot és Saváriát összekötő híres római hadiút. A Római Birodalom széthullása utáni korszakban, az egykori bánta-pusztai római települést az avarok vették birtokba és huzamosabb ideig ott éltek, erre utal a huszas években Rhé Gyula által feltárt nagy kiterjedésű temetőjük.

2. A település bemutatása

Óskő község a Bakony déli lábánál, apró dombokra és völgyekbe épült, Veszprém megye keleti határán fekvő település, közvetlen a 8-as főút mellett.

Mai nevét feltételezhetően a területén a 15.század közepén felépített Castellum Eskew –Óskő néven említett várkastély nyomán kaphatta, melynek maradványai napjainkban is fellelhetők.

Vasúton a Budapest-Szombathely vonalon, autóval pedig a 8-as főútvonalon közelíthető meg.

Régészeti kutatások szerint a község és a környező vidék, már a neolitikum korában, majd később, a rómaiak uralma alatt is lakott hely volt. Az első írásos emlék 1082-ben említi először a falu nevét, Villa Es alakban.

Legfőbb nevezetessége az egyik domb tetején álló, kupolás tetővel fedett rotunda, amely a néhány, napjainkig fennmaradt Árpád-kori körtemplomok egyike.

2.1 Rövid településtörténet

A vidék – mint már az előzőekben is említettük – a neolitikum korában szórványosan lakott volt, de állandó településre utaló

Öskü első írásos említésével 1082-ben találkozhatunk, Villa Es alakban, így a falu keletkezése a XI-ik századra tehető, bár Anonymus szerint már a honfoglalás idején is megtelepedtek itt őseink, miután a vidéket Ósbő vezér kapta meg szolgálatai jutalmaként Árpádtól.

A falu ismert tulajdonosa volt a veszprémi káptalan, majd az Újlky, a Rozgonyi, végül a XVII. század közepétől a Zichy család. A település feltehetően a területén akkor még álló Újlaky féle várkastély miatt szerepel a középkor egyik méltatlanul keveset említett írásos emlékéen az 1528-as úgynevezett Lázár deák féle térképen.

A mai kerek templom itt több mint szimbólum, korai története írásos források hiányában nem ismert, de valószínűleg nincs köze sem az egykor itt élt rómaiakhoz, sem pedig Újlaky Miklós egykori várkastélyához. Mai formáját Sztáray Antalnak és feleségének Batthyányi Franciskának köszönheti, akik 1878-ban az akkor már közel három évtizede használaton kívül lévő kápolnát tataroztatták és ezzel megmentették az enyészettől. Az általuk, a bejárat fölé helyezett emléktábla szövege és a tetőszerkezet jellegzetes formája tévesen az épület török eredetét sugallja, de ennek nincs valós történelmi alapja.

A török hódítás végzetesnek bizonyult a községre nézve, mivel 1543-ban Székesfehérvár eleste után nemsokkal, egy portyázó török csapat rajtaütése után teljesen elnéptelenedett és az elkövetkezendő több mint másfél évszázadban lakatlan, puszta településként ismert.

A lakosság újratelepítésére az első kísérlet a XVIII. század első éveiben történt, de a Zichyek által behívott sváb telepeseket a kuruc idők viharai néhány év után könyörtelenül elsodorták a vidékről. Végül 1718-tól két csoportban, előbb Beszterce környékéről evangélikus, majd valamivel később, Pozsony és Nyitra térségéből származó katolikus tótokkal sikerült újra lakottá tenni az elhagyott községet. Ők voltak a mai lakosság ősei.

Bátrak és merészek voltak, új környezetük kihívásait jól kezelték. A kezdeti nehézségek leküzdésének szép bizonyítékeként kell gondolnunk a Péti-szőlőhegyben 1767 évben kezdődött szőlőtelepítésre.

A település hitélete a kor követelményeinek megfelelően alakult. A katolikus vallást követők számára a felújított kerek templom állt rendelkezésre, egészen 1847-ig, amikor használhatóvá vált az új plébánia templom épülete, míg az evangélikus vallásúak előbb egy egyszerű imaházat, majd 1786-tól a helyére épült, evangélikus templomot használták, amely ma látható, végleges formáját 1860 után nyerte el. Az új katolikus templom 1847-ben épült.

A község legnevesebb szülötte Tasner Antal ügyvéd, aki Széchenyi István személyi titkára, munkatársa volt, amíg a gróf 1848-ban, a

döblingi elme-gyógyintézetbe nem került. Tasner ezt követően is, mint az Akadémia tagja és a Lánchíd Társaság titkára, 1861-ben bekövetkezett haláláig hűségesen gondozta és óvta Széchenyi írásos hagyatékát, naplóit, kéziratait. Öskü szomszédságában fekszik a Magyar Honvédség Központi Gyakorló és Lőtere, amelynek kiépítése az Osztrák-Magyar Monarchia fennállásának idején 1905-ben katonai gyakorlótér és tüzérségi kiképző központként kezdődött meg, és amely 1911-re érte el nagyjából a mai formáját. A Márkótól Bakonykútiig húzódó, 45 km hosszú, 2-15 km széles terület, amely jelenleg Közép-Európa legnagyobb éleslövészetre is alkalmas lőtere, az állam tulajdonában van, s a rendszerváltozás óta a Magyar Honvédség kezeli.

A község közlekedés szempontjából előnyös helyen fekszik, gépkocsival, autóbusszal, vonattal egyaránt könnyen megközelíthető.

A település az elmúlt évek folyamán is dinamikusan fejlődött számos fontos beruházás valósult meg, valamint a meglévő közintézmények bővültek és újabbak is létrejöttek. A 90-es években kiépítésre került a gáz, a csatorna, és a vezetékes telefonhálózat. Európai Uniós forrásokból megújult 2004-ben a Művelődési Ház, később 2011 nyarán átadásra került az IKSZT (Integrált Közösségi Szolgáltató Tér), mely Tasner Antal szülőházából lett kialakítva.

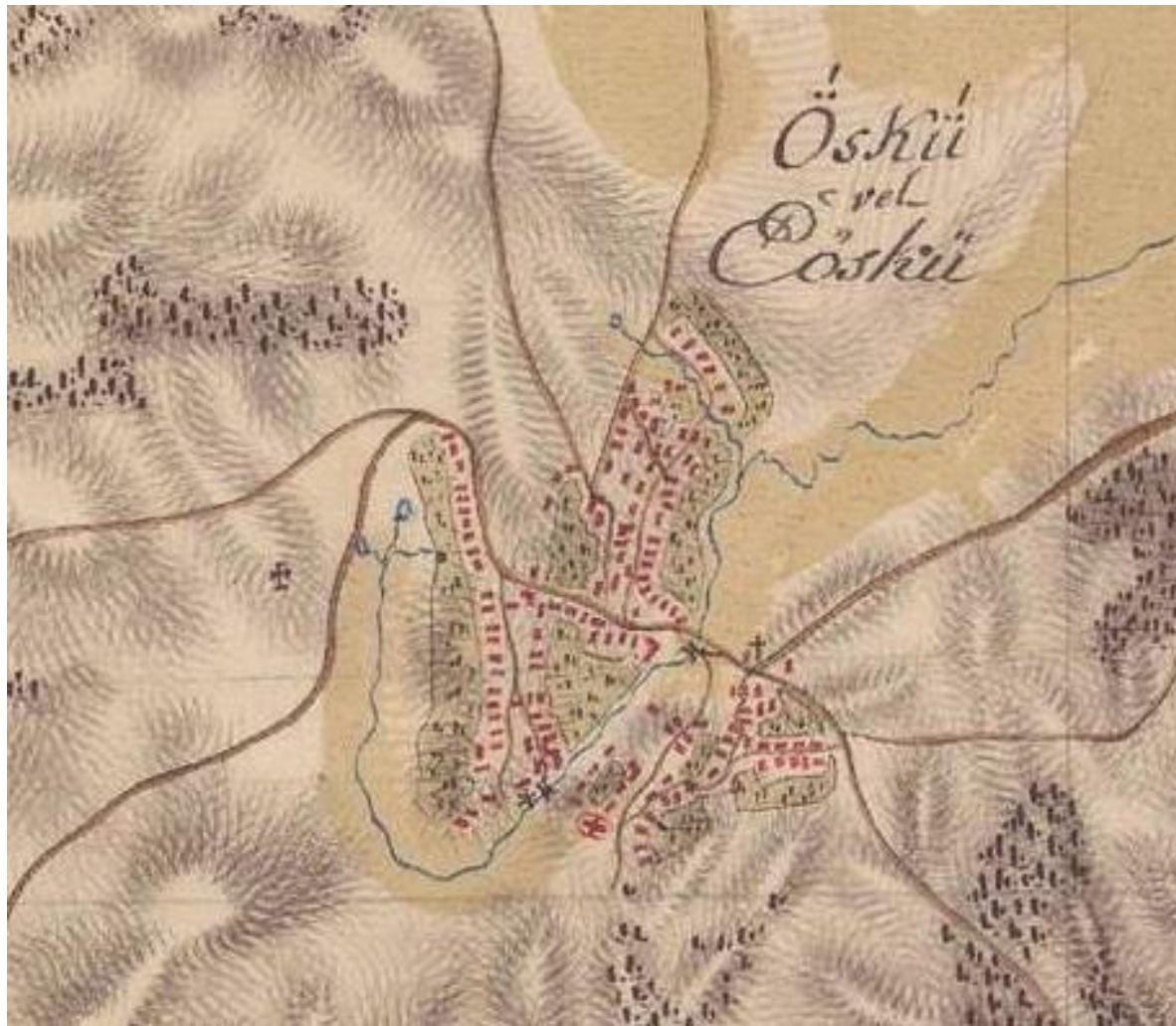
2.2 Általános településkép

Öskü község az északról lefutó Bakonyi lankák, lábánál, annak dimbes-dombos területén helyezkedik el. A településképet az épített elemek megjelenése és a jelentős arányú sziklás füves dombok, kisebb nagyobb zöldfelületek együttesen alakítják

A települést markánsan vágja ketté a Budapest-Szombathely vasútvonal sínpárja, melynek átvezetésekor nemsokat törődtek az akkor már meglévő halmazos településszerkezettel. Az olykor magas töltésen vezetett vasúti pálya tájsebként ékelődik a településbe, mellyel ketté is osztja azt. Szintén megosztó az átvezető főút is. Ugyan a régi katonai térképek tanúsága szerint az út régen is itt volt, de nem is a helye mind inkább a vasúttal történő találkozása rendkívül zavaró. Kereszteződésük jóval magasabban van mint a település szintje.

Ezektől eltekintve, Öskü településképe minden szempontból figyelemreméltó képet mutat. Az egyes településrészekben változó mértékben jelentkeznek egységes építészeti stílust mutató épületek.

A házak többsége átépült, de nagyrészt egyszintesek. Az átépült házakon már csak ritkán maradtak meg a múlt századi építészeti stílusaira jellemző formaelemek. Az egyszintes lakóházak mellett azonban beékelődnek kétszintes, a helyi építészeti hagyományokat teljes mértékben mellőző épületek, melyek, sajnos, éppen a településközpontban, illetve annak környezetében vannak.

ÖSKÜ – 1763 -1787 AZ ELSŐ KATONAI FELMÉRÉS TÉRKÉPÉN

2.3 Településkarakter

Szerencsére még ma is érintetlenül megmaradt az évszázadokon át kialakult halmaztelepülés forma a történelmi településrészen, és nem keveredtek közé a szalagtelkes, majd a későbbi mérnökileg tervezett területek.

A hagyományos halmazos történelmi terület megtartásához egyértelműen hozzájárult a felszín domborzatának adottsága. A dombtetők ma is beépítetlenül állnak, még a völgyekben egymáshoz

simulnak a telkek, a domboldalakhoz a házak. Nem ritka az utcák közötti, épületmagasságig nyúló szintkülönbség sem.

Ugyan akkor a dombok lefutó lábánál már mélyebb, jelentős nagyságú, de keskeny telkekkel találkozunk.

A 70-es, 80-as, 90-es évek építkezései már a korszak szabályos szélességű és mélységű telkein valósultak meg, a történelmi részt körbe zárva.

---

3. Örökségünk, a településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők

3.1 Építészeti értékek

Egy település építészeti öröksége nem zárulhat le a jegyzett, nyilvántartott épületekben, értékekben. Fontos, hogy megismerjék az itt lakók és a jövőben itt letelepedni szándékozók azokat, a már nem fellelhető egykori épületeket, értékeket vagy azok maradványait melyek meghatározták az adott korban a település történelmét, és szerkezetét.

- **A Kerek-templom**

A legvalószínűbb, hogy az ösküi kerektemplom mindig is egyházi épület szerepét töltötte be, mint a falu plébánia temploma.

Óskü első említése egy 1082-re keltezett Szt. László korabeli oklevélben történik. Ebben az időben a Kerektemplom már működő egyházi épületként szerepel, de hogy mióta használták arról nem történik említés.

Külseje valószínűleg lényegesen eltért a mai állapotától. Nem tudjuk hogy falain voltak-e román stílusra jellemző díszítések, de az biztosra vehető, hogy a szentélyhez kapcsolódó kis sekrestye még nem létezett (talán XIX.századi.) Teteje csúcsos lehetett, egy kis harangtoronnyal, közepén a mai kettős kereszt helyén.

A főhajó déli oldalának a szemközti falig mért átmérője 8,2 m, még a nyugat-keleti irányba pedig – mivel a szentély egy keveset levág a hajó kör alakjából 7m. A hajó belső

magassága a kupola tetejéig 8,45m, kívülről pedig kb. 17m. A szentély 3,9m hosszú és 3,4m széles, és alig 2m magas.

A falu a török hódoltság idején elnéptelenedett, ekkoriban a Kerektemplom hosszú ideig romos állapotú volt. Újjáépítésére, Óskü XVIII. századi benépesedése után került sor. A betelepődő sváb majd a kurucok általi elűzésük után, szlovák telepesek többé-kevésbé az eredeti állapotába állították vissza, de csúcsos teteje helyett, kupolás fedést kapott. Ekkor szentelték a Szent Kereszt Megtalálásának tiszteletére.

A Kerektemplomot 1847-ig használták az ösküi római katolikusok, mivel az egyházközség megnövekedett létszáma miatt kinőtte épületét. Ekkorra elkészült a jelenleg használt plébániatemplom. A felhasználható felszerelési tárgyakat az új templomban helyezték el, köztük a kézzel fújtatót és a harangot (ekkor bontották le a kupoláról a kis harangtoronyt). Ettől kezdve az ösküi Kerektemplom kápolnaként funkcionált. Maradék berendezését később eltávolították, mivel állapota idővel nagyon leromlott. A templom köré a középkor óta folyamatosan temetkeztek és a temető még 1754-ben is használatban volt.

1878-ban Sztáray Antal gróf és felesége Batthyány Franciska grófnő a környék földbirtokosainak, a Zichy családnak a rokonai, újjáépítették az akkoriban elhanyagolt állapotú kápolnát, ennek emlékére őrzik a bejárat feletti vörös márvány emléktábla. A táblán a latin nyelvű felirat tévesen egykori török szentélyként (török mecsetként) említi az épületet. Emiatt sokáig ez a tévhit uralkodott és a helyiek nagy része ma is ezen a néven ismeri.

A Kerektemplom legátfogóbb kutatására és restaurálására 1976-ban került sor Koppány Tibor vezetésével. A régészeti vizsgálat részben tisztázta a kápolna építésének szakaszait, de számos kérdésre nem sikerül választ találni, pl. voltak-e falfestmények a belső falakon.

- **Kikeri-tói Római kőgát**

Számtalanszor mentünk már valószínű mindannyian a 8-as főúton felette, és nem is sejtetettük, hogy milyen régi építményen nyugszik az út. A műemlék építésének időpontját a források a Kr. u. I.-II. sz. fordulójára teszik. A feltételezések szerint a területen fakadó források, patakok vizének felduzzasztásával létrehozott mesterséges tó, völgyzáró gátja volt, egyben megteremtette a lehetőséget az itt húzódó kisebb völgyön való áthaladásra is. A gát tetején húzódott az egykori római hadi út, amelynek nyomvonala jórészt megegyezik a mai 8. számú főúttal. Az olvasható források szerint a hosszúsága 158 m, átlagos magassága 4.5 m. Elképzelhető, hogy eredetileg mérete nagyobb volt. Az építmény kialakítása építészeti szempontból nagyon igényes, burkolata nagyméretű faragott

A kváderkövekből áll, amelyek eredete vitatott, egyes feltételezések szerint ez a külső burkolat középkori eredetű, de a belső szerkezet valószínűleg ókori. Sajnálatos módon a 8. sz. út építése során a gát tetejére magas töltést emeltek, ami alaposan megváltoztatta eredeti képét (korábban a régi út, közvetlenül a gát tetején haladt). Ráadásul megbontották az eredeti kőburkolatot, melyet nem túlságosan szakszerűen építettek vissza. A II. világháború végén a visszavonuló német csapatok súlyosan megrongálták a római gátat, amelyet aztán a szovjetek a kivezényelt környékbeli lakossággal állítottak helyre.

A gát történetéhez népi legenda is kötődik, mely szerint Kinizsi Pál, Mátyás király híres hadvezére egy alkalommal a török elől menekülve átugratott lovával a felhúzott zsilip felett, azóta a helyet Kinizsi ugratójaként is ismerik. A római kőgát annak ellenére, hogy látványos és értékes műemlék, sajnos kevesek által ismert, mivel a műemlékekkel foglalkozó szakirodalom alig említi, így a turisták sem tudnak róla. Közigazgatásilag sajátos módon részben Öskühöz, részben pedig Pétfürdőhöz tartozik, a határvonal a központi csatornán keresztül húzódik.

- **Római és Avar kori telepek Öskü környékén / az őskortól a honfoglalásig /**

A mai Öskü területén, szinte minden történelmi korszakban élt egy-egy kisebb emberi közösség. A csiszolt kőkorszakból kőbaltafejek kerültek elő a falutól északkeletre. Ezeket az emberek „mennykő”-nek nevezték és gyógyító erőt tulajdonítottak neki. Az őskor különböző szakaszaiból származó leletek arra utalnak, hogy egykor újkőkori (neolitikus) település volt itt. A rézkorból, bronzkorból, későbronzkorból is kerültek elő cserépdarabok. Ma a leletek egy része a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban található.

Az ókorból is kerültek elő leletek. A vasúttól délre emelkedő domboldalon nagy kiterjedésű római település nyomait találták (Osones: Justus Perthés Antik Atlasza alapján), de ilyen települések nyomait máshol is felfedezték (Osonibus – Aranyoskút, ill. az avar kori temető mellett). Pénzérmék is kerültek elő, sőt egy szarkofágot (római kori kőkoporsót) is találtak a cseréptöredékeken kívül. Öskü határában egy bronz katonai diplomára is rábukkantak, amely Bécsbe került.

diploma i.sz. 154-ből származik, jelentősége kiemelkedő. A tábla tulajdonosa 25 év szolgálat után becsületbeli bocsájtványt (tabula), illetve római polgár- és házasságjogot (honestas missionis) kapott. A hadvezetés ezzel viszonzta a hosszú szolgálatot.

A közelben található egykori Bántai kőbányát, még a rómaiak nyitották meg, és építkezéseikhez szerte Pannóniában szívesen használták az itt kitermelt kőzetet. A bányászat a középkor folyamán is tovább folytatódott.

A kőbánya mögött Rhé Gyula (1871-1936, régész, Veszprém Vármegyei Múzeum igazgatója) szerint országút vezetett, melyet szintén a rómaiak építettek.

Az avar nép hódításainak nyomait is megtalálhatjuk Öskүн. Rhé Gyula 1924-ben avarkori temetőket tárt fel az Aranyoskút és a kőfejtő között. (Aranyoskút: kb. 1,5 km² kiterjedésű karszt forrásvidék nagy hozamú vizekkel. A péti Nitrogénművekhez egy betoncsövön keresztül folyik a tiszta karsztvíz ipari vízként.) Cserépedényeket több helyen találtak, ezek bizonyíthatóan kézi korongon készültek. A sírokban talált vaskés és tűzszerszám arra utal, hogy a fémet is ismerték. A fát is megmunkálták, erre utal a sírokból előkerült vonókés, ami a faanyag durva megmunkálására szolgált. Az avar nép életében a katonáskodásnak fontos szerepe volt. A harcászati technikával, illetve a lovakkal kapcsolatos leletanyag is erre utal: nyílhegy, lándzsacsúcs, kengyelpár, kantárrózsa...

A településüktől nem messze külön temetőbe temették halottaikat. Fakoporsóba helyezték el őket ékszerekkel, használati tárgyaikkal együtt.

- **Az Evangélikus templom**

A történet kezdete 1718-ra nyúlik vissza, amikor húsz szlovák család települt be Öskүre Pozsony és Besztercebánya környékéről (Pavelkák, Hornyákok), akik tanítót fogadtak, illetve tartottak. A templom 1785-1786 évben épült fel kőből, fagerendákra cserépfedéssel. Ekkori kereszttel díszített tornya faszindelyes volt, amelyet 1833-34-ben új toronnyal helyettesítettek. 1859-ben elhatározták a templom megnagyobbítását. A templom hossza 24,4 m, szélessége 8,23 m, magassága 6,2 m lett. Belseje hajó alakú, a bejárat felett kétszárnyúkarzat nyúlik az oltár felé. A szószék márványszínű oszlopokkal díszített oltár fölé emelkedik. Az építési munkálatok 1860-ban fejeződtek be. 1861-63-ban új padokkal látták el a templomot.

1934 tűz pusztított a parókián és a melléképületben, aminek a helyreállítása hosszú időt vett igénybe. A villanyt 1936-ban vezették be a templomba. 1985-ben ünnepelték a templom fennállásának kétszázadik évfordulóját.

1992-1995 között lehetőség nyílt az ajtók, ablakok és a toronyablakok cseréjére, ezt követően a 2000 évek elején az épület falai is tatarozásra kerültek.

Az **egykori Evangélikus Petőfi Elemi Iskola** a mai Iskola utca és Petőfi utca találkozásánál (Orvosi rendelő épülete mellett) áll, de az elmúlt években lakóházzá alakították. 1934 és 1936 között építették, államosítása után Kulturális rendezvényeknek és a mozinak adott helyet, majd később újra tanterem céljára használták. Korábban az Evangélikus Iskola a Bántai út és az Iskola utca kereszteződésében álló saroképületben működött. Ez az épület az államosítás után több évtizeden keresztül továbbra is oktatási célokat szolgált, két tanteremmel és egy zeneteremmel.

- **Római Katolikus templom**

Öskü római katolikus temploma, évszázadokon keresztül a dombon álló Kerektemplom volt, azonban a XIX. század elejére a gyülekezet kinőtte az épületet. 1843-ban indult meg a ma is álló plébániatemplom építése, melyet Zichy István gróf finanszírozott. Az építkezést 1848-ban fejezték be. A felhasználható felszerelési tárgyakat a Kerektemplomból hozták át, köztük egy kis kézzel fújtatott orgonát, amelyet aztán közadakozásból finanszírozva, 1900-ban lecseréltek egy, a pécsi Angster cég által gyártott új hangszerre. A belső teret a századfordulón Graits Endre festőművész festette ki, mára azonban csak a szentély díszítése maradt fenn.

A templom főhajójának hossza 18,9 m, szélessége 9,7 m, a szentély hossza 5m, szélessége 7,3 m. Az épület magassága 12 m, a torony kb. 24 m magas. 1923-ban Németh József plébános erőfeszítései nyomán az államtól ajándékba kapott ágyúcső anyagból a templom egy 85kg-os és egy 140kg-os harangot öntetett Tóth Árpád veszprémi harangöntő mesterrel, az I. világháború idején rekvirált eredetiek helyett. Az 1990-es évek elején a római katolikus templom toronyórát kapott, melyet az egykori plébános Csonka László adományozott a gyülekezetnek.

Az egykori **Római Katolikus Elemi Iskola** a mai óvoda épületének helyén állt, melyet 1883-ban építettek. Az államosítás után a felekezeti iskolákat megszüntették, az épületet 1948-ban a nyári időszakban gyermekmegőrzőként használták.

1954-ben alakult meg a Napköziotthonos Óvoda. A volt Római Katolikus Elemi Iskola épületében 1975-ig folyt az óvodai nevelés, ekkor lebontásra került, hogy helyén felépülhessen a jelenlegi épület.

- **A barokk szobrok**

Öskü két értékes barokk kori képzőművészeti emléke a parkban álló **Szenháromság emlékoszlop** és a Kossuth téren található **Szent Anna emlékoszlop**. Mindkét alkotás Zichy Borbála grófnő megrendelésére készült 1746-ban illetve 1747-ben. A szobrok alkotója Szloboda Mihály ösküi származású kőfaragó mester volt, aki Walch Tamás kőfaragó műhelyében dolgozott.

Minkét szobor bánta pusztai mészkőből készült, egyik a Szenháromság alakjait ábrázolja a másik pedig a veszprémi egyházmegye védőszentjét, Szent Annát amint a lábánál térdeplő kis Máriát a Szentírásra tanítja. Az oszlopok szobor alakjai hasonló kialakítású kompozit oszlopokon kerültek elhelyezésre a XVIII. századi ízlésnek megfelelően. Minkét oszlop talapzatára eredetileg feliratot véstek azonban az írás napjainkra már olvashatatlan. A Szenháromság szobor oszlopának tövében eredetileg egy Szűz Mária szobor volt elhelyezve, ami napjainkra sajnos elveszett, így az oszlop hiányos.

A két műalkotás 2000-2001 között restaurálásra került, mivel állapotuk kritikussá vált.

- **Öskü Malmai**

Ezek a malmok az Aranyoskúti-dűlő környékén működtek. Itt számos forrás fakadt, melyek vize a Bántai érben gyűlt össze, ez a vízfolyás hajtotta az Aranyoskúti-kallókat.

A Kalló – malom: A malmokban posztó készítéshez szükséges gyapjú tömörítését, kallózását végezték. Vízi kerékkel hajtott nehéz fakalapácsokkal tömörítették a szűr készítéshez felhasználásra kerülő gyapjút és állították elő a szűrposztót. A posztó anyagát a hamuházban készített hamulúggal itt fehéritették. A XIX. század végére, a XX. század elejére a posztó, mint ruhaanyag, kiment a divatból, helyét átvették a gyárakban előállított ruhaszövetek, így a malmok feleslegessé váltak. Ezután lassan pusztulásnak indultak, fa és kőanyagukat a lakosság építkezésekhez fokozatosan széthordta. Manapság már szinte nyomuk sem maradt.

Az egykori kallómalmok vizét a II. világháború után elvezették Pétfürdő irányába, hogy ipari vízként hasznosítsák.

A Mészáros – malom: A Kerektemplom lábánál álló malmot Tói vagy Falubeli malomnak is nevezték. Építésének ideje ismeretlen, elképzelhető, hogy az egykori Újlaky vár mellett volt valamilyen középkori előzménye. A XVIII. sz. végén már üzemelt, ebben az időben 3db nagy felülcsapott vízierékkel működött. Ekkori tulajdonosai nem ismertek, de az biztosra vehető, hogy az 1900-as évek előtti időszakban gróf Witzleben-Altdöbern Henrik birtokolta, aki a környék iparosításában játszott jelentős szerepet. Tőle vásárolta meg a malmot az 1900-as évek elején Mészáros József, bakonybéli születésű molnár mester. Az elkövetkezendő évtizedekben az ő családja birtokolta és használta az épületet.

Ebben az időszakban a malom 2 db felülcsapott vízikerekekkel működött, mindkettő kb. 2,5 m átmérőjű volt, és egy-egy malomkövet forgattak.

A malom teljesítménye 5-6 mázsa gabona megőrlése lehetett 24 óra alatt. 1905 körül a molnár korszerűsítette a malomgépezetet és az egyik malomkő helyébe, Ganz hengersizéket, egy darab hasábszítát illetve Szendy féle daragépet és koptatót szerelt be. A korszerűsítések nyomán a malom teljesítménye duplájára nőtt.

1910-ben a korábbi nádtetőt lecserélték cementcserépből készült tetőre. 1938-ban újabb korszerűsítésen esett át a malom, a két vízikereket leszerelték és egyik helyére egy 8 lóerős Bánki féle vízturbinát helyeztek. 1942-ben Mészáros József fia, Lajos vette át a malom vezetését és 1950-ig ő működtette. A háború után a malmot nem államosították, de tulajdonosa végül felhagyott a molnármesterséggel. A gépeket hamarosan leszerelték, ettől kezdve az egykori malom a mai napig lakóházként funkcionál.

Sörház malom vagy Klubec malom

A patak folyása mentén haladva, Öskü második malma a vasútállomással szemben a félig romos Sörház mellett áll.

A Sörház a Zichy grófok tulajdonában lévő sörfőzde volt, amely a 18. század közepétől működött. A faluban több helyen is elvadult komlóbokrokat lehet látni, amelyek az egykori sörfőzés emlékét idézik.

Sajnos az épület melyet később lakóházzá alakítottak, jelenleg lakatlanul, félig romosan pusztul.

A malom építésének ideje nem ismert, de a fellelhető adatok szerint 1832-ben már létezett és működött. Feltételezhetően a Zichy család tulajdonában volt és bérlők működtették, majd később megvásárolta egy Kapossy nevű molnár, aki továbbadta Neuhauszer Gábor kereskedőnek. A malom ebben az időben 1 db alulcsapott vízikerekekkel egy malomkövet hajtott meg. Teljesítménye kb. 1-1,5 mázsa gabona lehetett 24 óra alatt. 1910 körül a vilonyai születésű Klubec

Elek vásárolta meg a malmot, aki hamarosan átépíttette, korszerűsítette. Megszüntették a korábbi boltíves mennyezetek egy részét és a szabadkéményes konyhát, valamint az egész épületet megmagasították. 1940-ben a tulajdonosa leszereltette a régi vízikereket és helyébe egy 3 lóerős Bánki vízturbinát építtetett, a malomkő helyére pedig 1 db Wonarch típusú

darálógépet helyeztek. A korszerűsítés nyomán darálóként, a malom teljesítménye 8-10 mázsára növekedett naponta.

A háború után ezt a malmot sem államosították, még 1955-ben is darálóként működött. Ekkori tulajdonosai Klubec Elek leszármazottai, lánya Klubec Margit és férje Pavelka András volt. A 70-es évekre a darálást is megszüntették.

Veres vagy Cserepes malom, /Falu alatti malom, Váradi malom, Javornitzky malom /Ez a malom volt Öskü legnagyobb teljesítményű vízimalma. Építési ideje ismeretlen, de 1832-ben már ez is működő vízimalomként van számon tartva. Ebben az időben két felülcsapott vízikeréssel rendelkezett, amelyek egy-egy pár őrlőkövet forgattak. (A ma is meglévő malom csatornát megemelték ez tette lehetővé a felülcsapott kerekek alkalmazását.) A malom több alkalommal is leégett, de mindig újjáépítették, így alakult ki későbbi formája. Az 1900-as évek előtt tulajdonosai valószínűleg a Zichy grófok voltak, tőlük vásárolta meg a korábbi bérlő Váradi István molnármester. A malom ebben az időben már csak egy felülcsapott vízikeréssel működött, de ez egyszerre két darab hengerszékét, hasábszítát és egy pár őrlőkövet működtetett. Ebben az időben 5-8 mázsa gabonát volt képes 1 nap alatt megőrlölni.

Váradai molnár a malmot folyamatosan korszerűsítette, két modernebb hengersizéket, új hasábszítát és egyéb modernebb berendezést építtetett be, sőt a világítás céljára áramfejlesztővel is felszereltette. (Ekkoriban a faluban még nem volt áram.) A korszerűsítések nyomán a malom napi őrlési teljesítménye 14 mázsára emelkedett. A malom fénykorában két molnárszegédet és két kocsiszt is foglalkoztatott, utóbbiak a környező falvakból szállították az őrlőnivalót (csuvároztak).

1919-től Váradai Ferenc molnármester vette át apjától a malom vezetését. A malmot még egyszer modernizálták 1945 előtt, ekkor kap egy őrlést segítő villanymotort és még egy hengersizéket, ezáltal elérte a napi 25-30 mázsa teljesítményt is.

A II. világháború után 1951-ig a Váradai család működtette a malmot, majd ekkor átvette a Malomipari Egyesülés, amely a továbbiakban Vanzek Ferenc megbízottal üzemeltette 1955-ig. Ezután a helyi tanács vette át és további négy évig használatban volt. 1959-ben végleg leállították, ezt követően a malom sorsa a lassú pusztulás lett. Gépezetét fokozatosan eltávolították, a malomépület állapota egyre inkább leromlott, csak lakórészét használta a Javornitzky család, Váradai molnár örökösei (Javornitzky Ervinné született Váradai Erzsébet a molnár lánya volt).

A korhadozó malomkerék sokáig látható volt, de napjainkban sajnos már csak a molnárlakás és az egykori malomcsatorna maradt fent, mivel a malom épületet a közelmúltban lebontották.

- **Tasner Antal szülőháza**

A katolikus templom közelében, hosszú, sokablakos, földszintes épület áll. A ház kissé jellegtelen külseje ellenére fontos történelmi emlék, mivel itt született 1808-ban **Tasner Antal** Széchenyi István gróf személyi titkára és munkatársa.

Az épület a XVIII. században került felépítésre, a Zichy uradalom intézőjének szolgálati lakásaként. A későbbi tulajdonos Magyar Államtól, Németh plébános kérésére 1901-ben kapta meg az egykori intézői lakot a katolikus egyház. Az épülethez ekkoriban nagy istálló, ólak, hatalmas udvar, valamint két szérű és két pajta is tartozott. A plébánia szerepét egészen 1943-ig töltötte be. Ezen időszak alatt főleg udvar felőli részét bővítették, utcafrontja szinte változatlan maradt. A 40-es évek közepétől egészen a 90-es évekig általános iskolaként működött. A község új iskolájának felépítése után különböző szakköröknek és a helytörténeti gyűjteménynek adott helyet.

- **A Művelődési ház**

A falu központjában álló Kultúrház helyén egykor bikaistálló volt. Építését 1960-as évek elején kezdték meg, amiben szorgos segítséget nyújtottak többek között a Petőfi Sándor Általános Iskola akkori diákjai is. 1962.06.24-én nyitotta meg a kapuit a lakosság előtt Petőfi Sándor Kultúrotthon néven, a községi tanács (később települési Önkormányzat) fenntartásában. A Művelődési Ház felépítése előtt az evangélikus gyülekezetől a II. világháború után államosított épületben szervezték a kulturális rendezvényeket, amatőr színi- valamint a mozielőadásokat. A háború után létrehozták a Népkönyvtárat. A 80-as években nagy változások történtek a Művelődési Ház életében. 1982-ben hosszú idő után megszűnt a mozi. Az ezt követő

viszontagságos évek nem tettek jót a Kultúrház működésének, a rendezvények száma fokozatosan lecsökkent. Ráadásul kényszerűségből a nagytermet tornateremként használták, míg az új iskola el nem készült.

A 1990-ben egy rövid ideig próbálják újjáéleszteni a kulturális életet, de sajnos még formális vezetője sem volt a háznak. A könyvtár továbbra is üzemelt.

1999-ben új vezető van az intézmény élén, és vezetésével, ekkor költözött újra élet az épület falai közé. A Művelődési Ház 2006-ban kívül és belül felújításra került. A 2010-től az IKSZT (Integrált Közösségi Szolgáltató Tér) átadását követően a Kultúrház épülete nagyobb rendezvények, kiállítások, bálók, ünnepek helyszínéül szolgál.

- **Az egykori Újlaky kastély, / a Basa-lak /**

A napjainkban látható épületről, meglehetősen nehéz elképzelni, hogy magába foglalja egy középkori várkastély maradványait. Sajnálatos módon mivel komolyabb régészeti feltárás nem történt eddig, egykori kiterjedését és külső megjelenését nem igazán lehet meghatározni. Feltételezhető, hogy nem volt túlságosan nagy méretű. Minden valószínűség szerint, egy meglehetősen szépen kidolgozott épület lehetett, erre utalnak a hatvanas években napvilágra került faragott kőtömbök, melyek a Művelődési Ház előtti parkban láthatóak.

Az Újlaky várkastélyt a XV. században említik írásos források, ismeretes az egyik várnagya bizonyos Kajári Pál (a vár parancsnoka). A vár katonai szerepe rövid ideig tartott, mivel időközben kiépült az ugyancsak Újlaky tulajdonban álló palotai vár, ennek megfelelően a török időkre teljesen elvesztette jelentőségét és feltételezhetően elhagyták. A mohácsi csata utáni évtizedekre valószínűleg csak romjai maradtak meg, köveit részben elhordták a környékbeli építkezésekhez.

A Basa-lak jelenlegi épülete XVIII. századi lehet, részben magába foglalja az egykori várkastély egyes részeit, de, hogy melyek ezek azt csak alapos régészeti feltárás és falkutatás tudná megállapítani. A pince kétségtelenül az eredeti épület része volt. Az épületet napjainkban is lakóháznak használják, ezért nem látogatható.

- **Bántapuszta – egykori római villagazdaság**

Bántapuszta Öskü külterületén található, amely a község központjától számítva nagyjából 4 kilométer távolságra található. Jellemét tekintve mezőgazdasági jellegű (készenléti, szolgálati) lakótelep, illetve lakóhely, mezőgazdasági jellegű tanyák. Lakónépessége hozzávetőleg 13 fő, a területén található lakások száma pedig körülbelül 6 darab. A kép a mai helyzetet mutatja.

Az egykori villaépület itt a mai Bántapuszta helyén és környezetében, két forrás között emelkedő dombháton helyezkedett el. Az Aranyos-kút környéke már Rómer Flóris által is megfigyelt római kori jelentőségű terület. Gyakran találtak itt pénzeket, Bántapusztától nyugatra, valamint a római katolikus plébánia egykori földjén pedig alapfalakra bukkantak. Faller Jenő útmaradványról tett itt említést. Az 1950-es években edénytöredékek, néhány vaseszköz, a

településhez közel pedig egy szarkofág került elő.

Az 1960-as évek terepbejárása során a domb déli oldalában egy különálló villa nyomaira bukkantak. A dombtetőn lévő épületek maradványai a nagy mennyiségű téglá- és kőtörmelék miatt összemosódtak, egyes helyeken azonban jól kivehetőek voltak az alapfalak. Számos lelet is előkerült innen: edénytöredékek, egy féloszlop darabja, egy mészkő császárpotré, és bronzérem.

A 20. században a katonai lőtér területén több helyen elszórtan találni római kori falmaradványokat a szántásban. A nagy kiterjedésű területen észlelt római objektumok egy összefüggő települést alkothattak. Egy szántóföldi művelés által bolygatott területen került elő az az épület is, amely kiterjedésének és jellegének meghatározásához 2008-ban a Laczkó Dezső Múzeum munkatársai végeztek hitelesítőfeltárást: a 20,5x16,2 méter alapterületű, öthelyiséges lakóépület gazdag leletanyaggal bírt.

Csaknem épen megőrződött az épület omladéka, azonban vakolatöredékek vagy freskómaradványok nem kerültek elő. A villagazdaság tehát a 2-3. században állhatott fenn, az épület több periódusával is számolhatunk. Dél felől vizenyős terület övezi az egykori épület környezetét, délnyugatra az Aranyos-kút forrása és az annak közelében a szántóban észlelt falmaradványok, míg délkelet felől a Kikeri-tói gát és a tavak láthatóak.

3.2 Természeti, táji értékek

- **A Péti szőlőhegy**

A péti szőlőhegy és a bortermelés már csaknem három évszázados múltra tekint vissza.

A vidék a török időkben jó részt lakatlan volt, és csak a XVIII. sz. első felében telepítettek ide szlovák ajkú lakosságot. Az új lakosok hamar művelés alá vonták az eddig elhagyott földeket, és nekik köszönhető a szőlőkultúra meghonosítása is. Egy korabeli (1766-os) térkép szerint, néhány évtized múltán a szőlőhely területén, már kiterjedt művelés folyik, számos gazdasággal, ezek tulajdonosai javarészt ösküi illetőségűek voltak, akik így saját maguk közül választották a hegyközség elöljáróit. A bortermelés felvirágzása magával hozta, egyéb jól jövedelmező tevékenységek megjelenését is, ilyen volt például a préselés után fennmaradó szőlőtörkölyt felhasználó szeszfőzés is.

Az 1878-ban született hegyközségi szabályzatot megfogalmazó Hegyközségi Articulus mely az elöljárók, a hegybíró, a hegymester illetve a tagok jogait, kötelezettségeit rendkívül részletesen meghatározza, de emellett az általuk letett eskü szövegét is tartalmazza, nemcsak gazdaságtörténeti, hanem művelődéstörténeti szempontból is rendkívül értékes.

Mint már említettük, a péti szőlőhely birtokosai nagyrészt ösküi illetőségűek voltak, ezért szerették volna, ha a terület falujuk részévé válna, ugyanis közigazgatásilag Palotához tartozott.

Az első dokumentált próbálkozásra, a terület Öskühöz csatolására, a kiegyezés utáni években, 1873-ban került sor, amikor Gáspár Ferenc és társai beadvánnyal fordultak a Magyar Királyi Belügyminisztériumhoz. A területet birtokló Palota elöljárói felháborodottan fellebbezték

---

meg a beadványt, amely ennek nyomán elutasításra került. Az indoklás az 1871/XVIII. Törvénycikkre hivatkozott, mely szerint a terület ahhoz a településhez tartozik, amelyhez korábban is, illetve ahová lakói az államadót fizették.

Három év elteltével Szloboda Márton, társaival egyenesen Tisza Kálmánhoz fordult, aki ekkoriban a miniszterelnöki poszt mellett egy ideig belügyminiszterként is tevékenykedett. A máig fennmaradt szép kiállítású kérelmük ezúttal is elutasításra került. A kudarcok után, jó ideig újabb kísérlet nem történt.

A péti szőlőhegy végül 1927-ben lett Öskü Községhez csatolva, s a mai napig is része, annak ellenére, hogy 1941-ben majd 1947-ben a Nitrogénművek vezetése megpróbálta saját kezelésébe venni, mivel, a gyár dolgozói közül többen is a területen éltek. Arra hivatkoztak, hogy az általuk fizetett adó tulajdonképpen őket illetné és nagy szükség volna a különböző fejlesztésekhez erre a pénzre. Végül nem jártak sikerrel, noha az akkori Megyei Közgyűlés és az alispán is támogatta a tervüket.

A péti szőlőhegy ma is nagy szerepet játszik az ösküiek életében, az itt termelt szőlő és a bor az ő munkájukat dicséri.

- **Bánta – kertek**

Régi nagy öregek meséltek arról, hogy mit tudnak Bánta-kert történetéről. Habár csak rövid 36 évről van szó, azért vannak itt már nagypapák, nagymamák, gyerekeik, akik azóta már felnőttek, és unokáik, akik mai napig élvezik gyönyörű Bakony-aljai környezetünket. A kert felett a Bakony egyik legszebb hegye az Öreg Futóné, mellettünk karszt-tavak, homok és kavicsbánya, telepített fekete fenyvesek, a Bakony érintetlen vadrózsás, kökényes, galagonyás ligetjéi és alattuk még mindig rengeteg barnaszén, aminek Bánta-kertek is köszönheti létezését.

Bánta-kertek 1973 március 21.-én szombati Honvédelmi Napon lett felosztva. A terület ekkor a Várpalotai Szénbányák

---

Bánta-bányai telepéhez tartozott. Bánta-bánya vezetősége a bánya területén ötven éves szerződéssel, 800.- Ft-ért kiváló dolgozóinak földet mért ki. Később az új földtörvény megjelenésekor mindenkinek saját tulajdonába került a telke. Az akkor még dolgozó bányászok szerint kertjeink alatt mélyművelésű barnaszén, lignit bányászat folyt. Földjeink alatt még több évtizedre elegendő kibányászatlan feketearany van.

Az első ütemben három utcát alakítottak ki 96 telekkel. Időnként ismét osztottak telkeket, így a mai napig már 246 telken gazdálkodnak, illetve a korunknak megfelelően üdülő övezetté alakítva kertészkednek és pihennek a tulajdonosok. A bakonyi hegyalja sajnos nem jó talajadottságokkal rendelkezik. A hegyről évezredek óta lemosódott mészkő csak pár centis termőtalajjal, sok kőpaddal és mészkőmárgával fogadta a lelkes kertbarátokat.

A kiosztott kiskertekben nagy szorgalommal indult meg a munka. Eleinte fa felvonulási épületek készültek, majd hivatalos tervek alapján kő, beton, téglá kisházak. A bánya nagyon sokat segített a dolgozóinak. Az építkezésekkel egyidőben megkezdődött a gazdálkodás. A gondos

földművelés, trágyázás meghozta sikerét. Gyümölcsösök, krumpli, sárgarépa, cékla, káposztafélék paradicsom, paprika, uborka és természetesen az asszonyok virágoskertje tette széppé Bántát. A férfiak büszkesége pedig a bántai szőlő és bortermeles volt.

- **A Bántai – kőbánya**

A kőbánya eredetét a Kr. u. I – II században kell elhelyeznünk, ezt erősítheti meg számunkra egy Aurelpus Dialó nevű barbár származású római közkatoná Várpalotán ismerté vált sírköve.

A bánya területének nagyságát a források a legutóbbi időkben kb.1,6 km²-ben állapítják meg. A rómaiak valószínűleg a már korábban felhagyott alsó bányát használhatták. Vannak elképzelések arról, hogy a

---

kitermelt kőzetet valamiféle tutajok segítségével a Kikeri-tó vizén juttatták el a római útig, amelyen aztán a rendeltetési helyükre szállították. A rómaiak Pannóniából történő távozása után a kitermelés több évszázadig szünetelt.

Legközelebb a középkori várépítéseknel találkozunk az itt kitermelt kőzettel, így Öskü (Eskew), Bátorkő valamint Várpalota várainál. A Kultúrház előtt elhelyezett középkori eredetű kőtömbök, melyek a Basalak-nak nevezett egykori Újlaky kastély területéről kerültek elő, valamint Várpalota várának gótikus támpillérei ugyancsak a bántai kőbányában fejtett anyagból készültek.

Az 1964-ben kiadott régészeti topográfia a bánya jelentőségét elnagyolja, említésre méltó adata, a DK- irányban 200 m-re talált régészeti lelőhely, ahol épületalapok és pénzérmék is felszínre kerültek. A szűkös adatközlésre vélhetően a katonai lőtér közelsége volt hatással.

A mai idők említésre méltó adatai között meg kell említenünk az itt kitermelt anyag Országházunk építésénél történt felhasználását.

- **Bántai- tavak**

A Karsztos tavak 12 hektáros, füvesített területen fekvő 8 hektár vízfelülettel rendelkező tórendszert alkotnak. A természeti adottságokból és folyamatos gondozásból eredően festő szép környezettel várja az oda látogató horgászokat és pihenni vágyó családokat egyaránt.

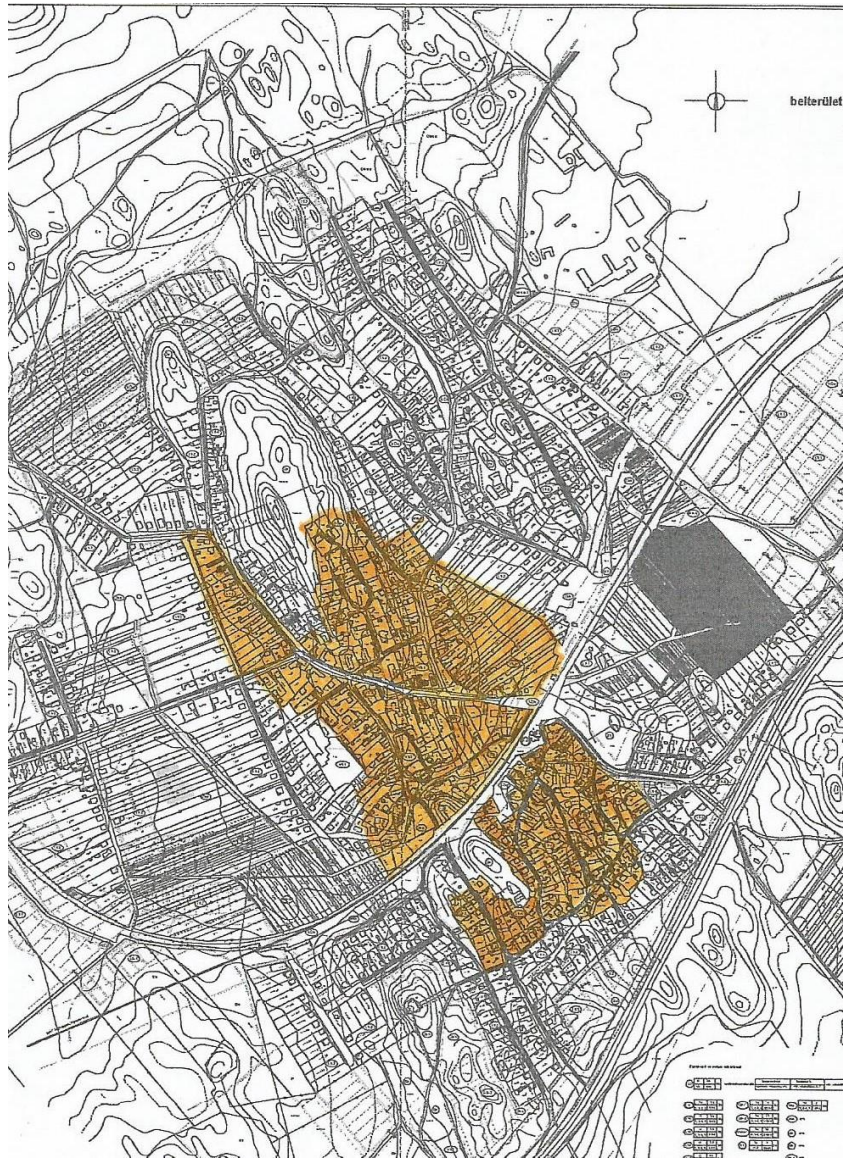

- **Aranyos-kút**

A vadregényes vidék kiváló kirándulási célpont. Források fakadnak, és táplálják a tavakat. A víz kristály tiszta.

A monda szerint, amikor Krisztus a földön járt, ezen a vidéken is vándorolt. Az ő lába nyomában keletkezett az a rengeteg „aranyos” vizű, ivásra is alkalmas forrás, ami ezen a területen feltört. Régen a mezőn dolgozók innen hordták az ivóvizet.

4. Településképi szempontból meghatározó, eltérő karakterű területek lehatárolása, a településkép, arculati jellemzők és településkarakter bemutatásával

4.1 A történelmi település területe: /Vasút alatti terület: Fő utca, Honvéd utca, Jókai utca, Mecset utca, vasúti vágány által határolt terület valamint a Vasút feletti településrész: Mecset utca folytatása, Szabadság tér, Dózsa Gy.utca páros oldala, a Szabadság tér északi oldala – Petőfi utca, Szikla utca, Iskola utca, Kossuth tér, Bántai utca, Ósbő Vezér utca eleje/

A terület:

A terület lehatárolásakor figyelembe vettük az Első Katonai Térkép, a Második Katonai Térkép és a XIX.századi kataszteri térkép adatait. A valamikori halmazos, a belső kis utcáknál szalagtelkesen kialakult területek a mai térképen is település egyértelműen beazonosíthatók. Jellemzőek az utcák csatlakozásánál kialakult kis terek.

A telek: A vasút alatti telkek elhelyezkedését erősen befolyásolja a terepszint gyakori váltakozása.

Egyértelmű telekméretéről éppen ezért szinte nem beszélhetünk.

A vasút feletti területen a halmazos forma társul az utcákra, terekre merőleges szalagtelkekkel.

A telek beépítés és az épületek elhelyezkedése: a vasút alatt, szinte valamennyi telken – függetlenül az alakjától – a keskeny homlokzatú soros beépítés dominál. A gazdasági épületeket a lakóház mögé

építették, az épület folytatásaként azonos oldalra. Ha ezt a telek mérete nem engedte, úgy a lakóépülettől külön a telek másik oldalhatárára kerültek. Így találunk a hátsó telekhatárra épített, és a lakóépülettel szembeni oldalhatárra épített megoldásokat. Az utcai telekhatárra épült gazdasági épület nem jellemző, de itt-ott még találtunk az utca vonalával párhuzamos pincéket.

A régi épületeken, az utcai homlokzaton néha található egy-egy egyszerűbb vakolatdísz. Az épülettömeg gerince az utcára általában merőleges, tetőhajlás $\sim 40^\circ$. A tetőhéjazat ritkábban vörösszínű kerámiacserép, sajnos főleg szabvány azbesztpala. Az épületek vakoltak, jellemzően fehér színűek.

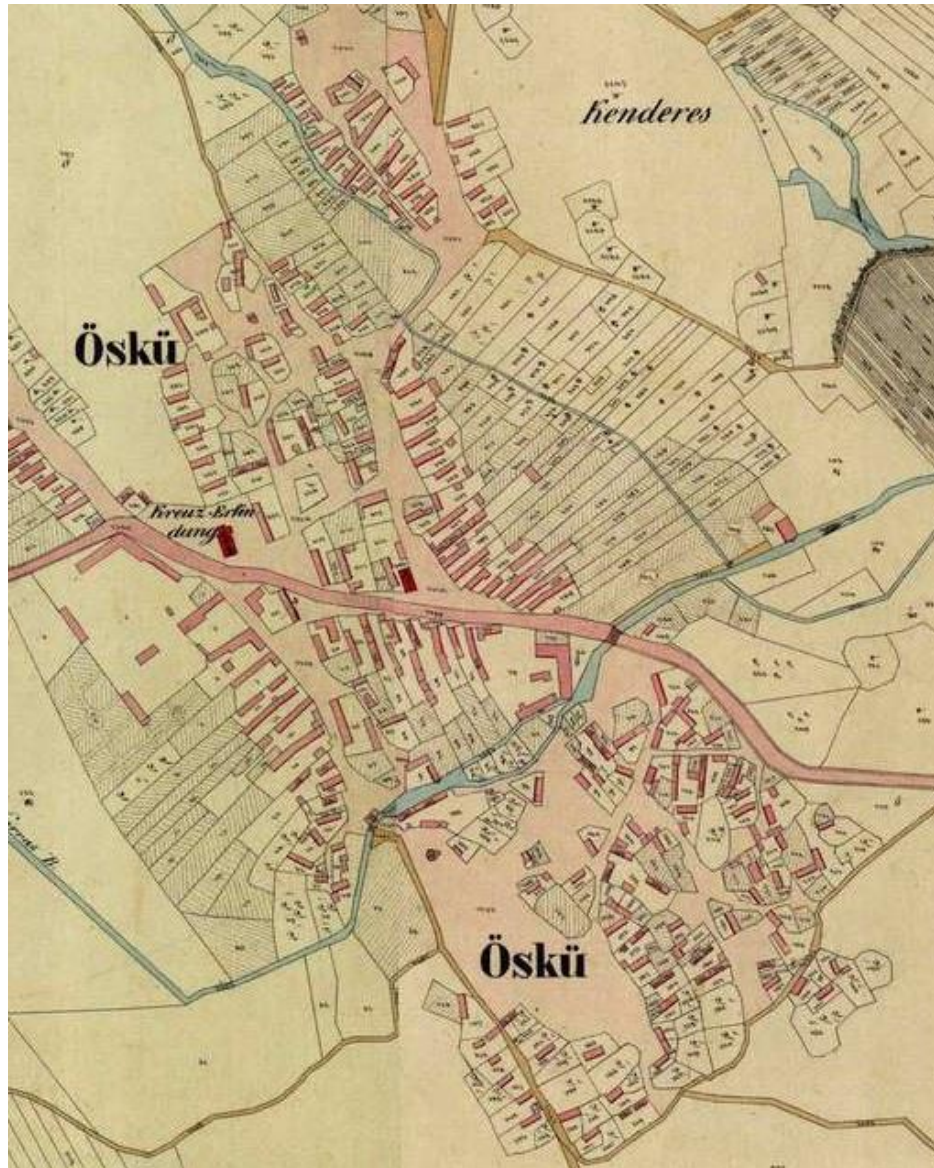
Még elvétve megtalálható a régi épületek egy-egy tornácos eleme. Ezek a tornácok, az udvar felé a hossz tengellyel párhuzamosak oszloposak melyek jellemzően falazottak, általában mellvéd

nélküliek. A tornác mennyezete fafödémés.

Egykoron a házak oromfalasak lehettek, ma már a kontyolttető az általános, díszesebb utcai ereszpárkánnyal.

Sajnos a területen szép számmal vannak olyan a 60-as 70-es években történt épületátalakítások, új épületek, melyek megbontják az addigi egységet, és új tömeget. A 60-as évek jellemzően Manzard-tetős, utcai fronton két nagy ablakos bővítés, átalakítás illetve a 70-es évek kétszintes magastetős tömegei új homlokzati megjelenést hoznak az utcaképbe, valljuk be, nem mindig előnyösen.

A vasút felett az udvarok szintén soros beépítésűek. Az istállót, a gazdasági épületet itt is a lakóház mögé építették, de már jóval nagyobbak az épületek – valószínű több család is lakott egy udvarban - . Az épületek kialakítása azonos a vasút alatti területen lévőekkel.

Ezen a területen több jó példájával talákoztunk az épületátalakításoknak.

Az **utcai kerítések**: A kerítés kialakítások lehetőségének teljes választéka rendelkezésre áll a területen. Van kőből rakott magas tömör, alacsony lábazatos betonozott vagy falazott bástyával, fém tartóoszlopos, drót kerítés mezőkkel.

Középületek, értékek

A vasút feletti történelmi településrész területe, középületben, értékben igen gazdag. Itt található

- a katolikus és az evangélikus templom,
- a Kerek templom,
- a barokk szobrok,
- a régi malmok egy része,
- a Tasner-ház, és
- a művelődési ház épülete.

Közterület

Az utcák, a közterületek nagyon változatos képet mutatnak. Ennek szintén a domborzat az oka.

A vasút alatti rész mozgalmas domborzata miatt, az utcák szűkebbek, kereszteződésükben a halmazos telkek miatt bájos kis teresedések keletkeztek.

A Mecset utcától nyugatra hirtelen megmagasodnak a dombok, és olykor igen meredek utca nyomvonalak alakulnak ki rövid távolságon belül.

A közterület gazdag növényzetben, egyszerű, tiszta, ápolat.

A vasút feletti történelmi településrészen a domborzat már „lesimultabb”, így megváltozik a közterületek nagysága is. Kiteresednek a felületek, már találunk szélesebb utcákat, de a templomok mögötti részen még találunk zeg-zugos zsákutcákat.

4.2 A település egyéb belterületi részei

Sokat gondolkodtunk azon, hogy a történelmi településrészen kívül, van-e olyan karakteres, terület, melyet önállóan lehatárolhatnánk? Többször végig járva a települést, sajnos megállapítottuk, hogy nincsen. A történelmi rész határán kívül az épületállomány egy kisebb része a 60-as, 70-es években épült, nagyobb része a 80-as években. Ma már egyre ritkábban készülnek új házak.

Az utcák rendkívül vegyes képet mutatnak. Vonatkozik ez az egymás mellett megjelenő épületekre, a beépítések módjára, és a kerítések kialakítására egyaránt.

A telkek, annak beépítése és az épületek elhelyezése: a telkek kialakítása a történelmi részhez közel, annak határán még a régi szalagtelkekhez hasonló, majd egyre távolodva egyre szabályosabbak, mérnökiek. A oldalhatáros beépítés dominál. A régebbi épületek tömege még tartja a hagyományos hosszházak jellegét, az újabbak ritkábban téglalap, többször négyzet alaprajzúak.

Az utcai kerítések: Csakúgy mint az épületek, a közterület felőli kerítések is változatos képet mutatnak. Akár anyagukban, akár kialakításukban. Találunk a 60-as évek fém anyagú tartószerkezetei közötti figurális kerítésmezőket, falazott vagy kőből rakott pillérekkel tagolt fa vagy fémbetétes lábazatos formákat, de egyszerű kis keresztmetszetű betonoszlopok közötti dróthálót is.

Vannak azonban ízlésesen kialakított követendő példák is.

Középületek, értékek

A lehatárolt területen egyetlen középület van, az a mai általános iskola épülete, mely Tasner Antal nevét viseli. Az átutazó számára nem látható az épület, mert a katolikus templom előtti kis térről vezet egy aprócska köz, az iskola, kertek végi telkéhez. Minden oldalról kertvégek határolják, így környezete nem egy szokványos teresedés.

Felújítására most nyert pályázatot az önkormányzat. A lapostetős egyszintes épület megjelenése – helye miatt – végképp nem befolyásolja a településképet.

Közterület

A közterület nagysága az utcák fekvésétől függ. Találunk keskeny jellegű és széles szépen gondozott területeket egyaránt.

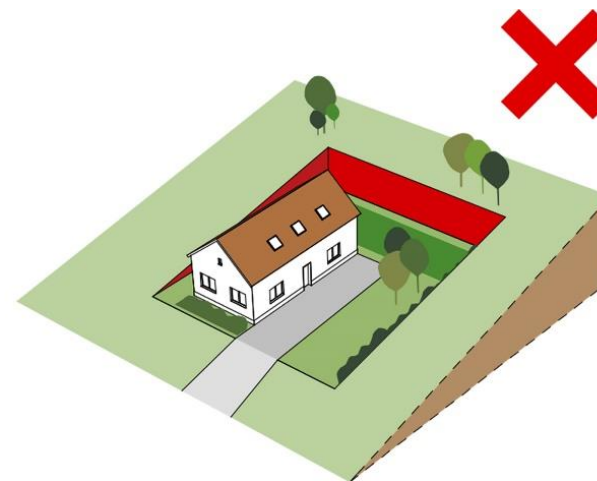
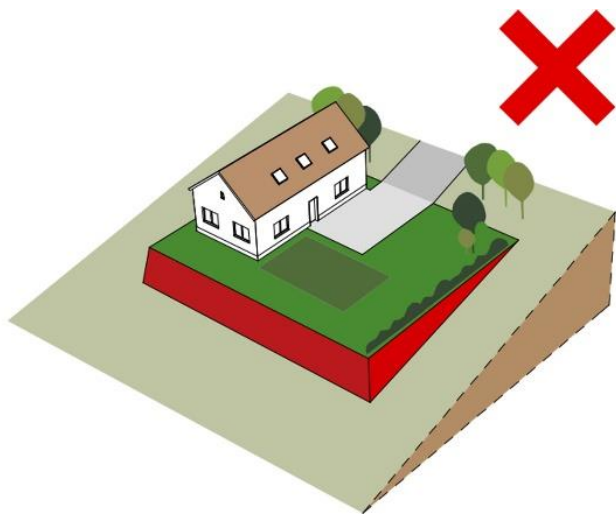
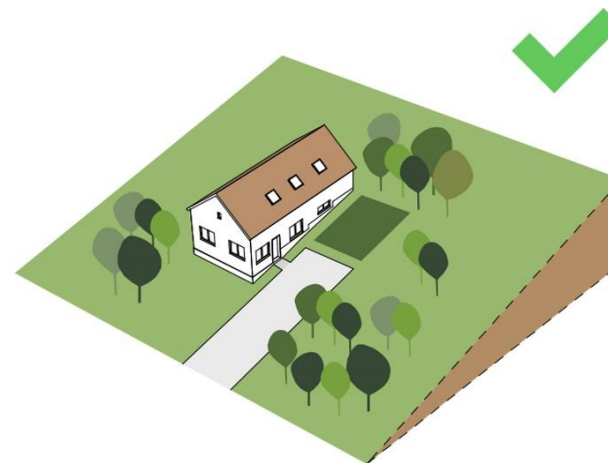
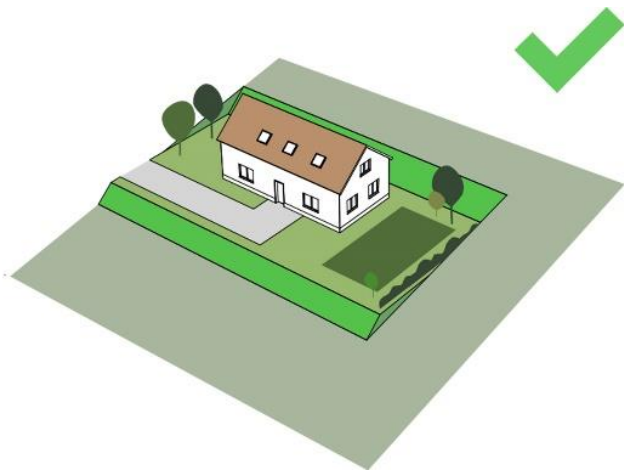
5. A településkép minőségi formálására vonatkozó ajánlások

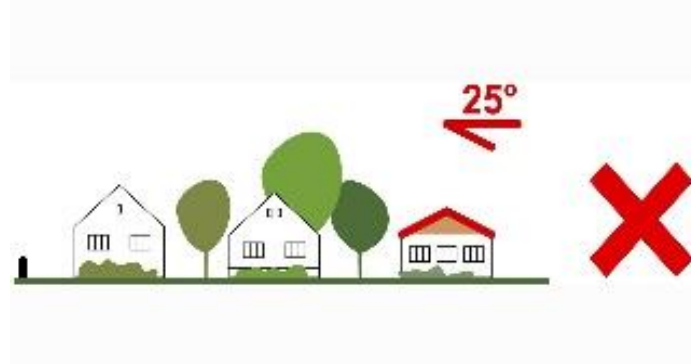
5.1 A település teljes belterületére vonatkozó arculati ajánlások:

- **Terepalakítás:** Az udvarokon belül kis mértékben megengedhető, hiszen a változatos domborzat miatt azok vízszintessé tétele az épületek előtt alapvető igény. Nagyobb, jelentősebb terepalakítás a telkeken belül indokolatlan.

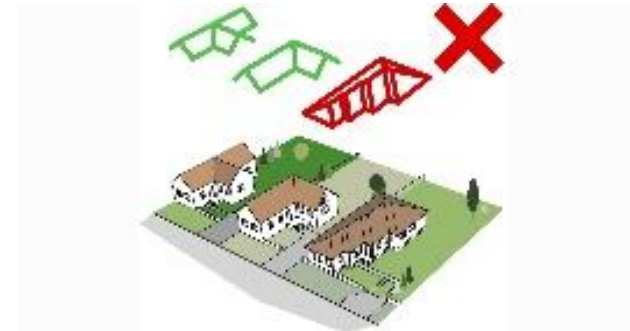
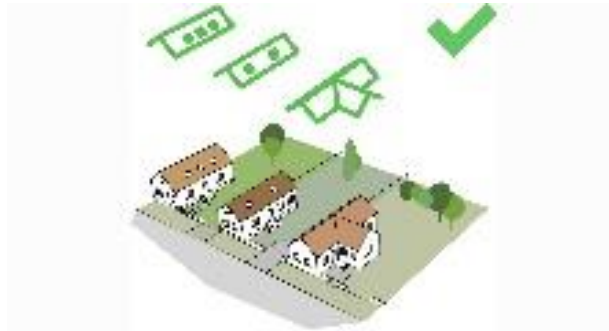
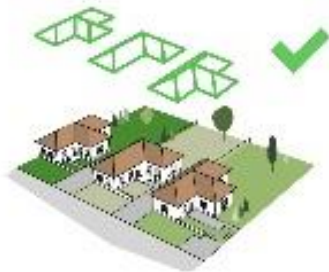

A domboldalakra telepített épületeknél az alábbi ábrákon mutatjuk meg a követendő és a rossz példákat.

- **Épületek tetőhajlásszöge:**
A tetők hajlásszöge ~35-40°. Ez azt jelenti, hogy a beépülő új épületek, és a meglévők felújításakor közel ezt a településképileg kialakult tetőhajlást tartani kell.

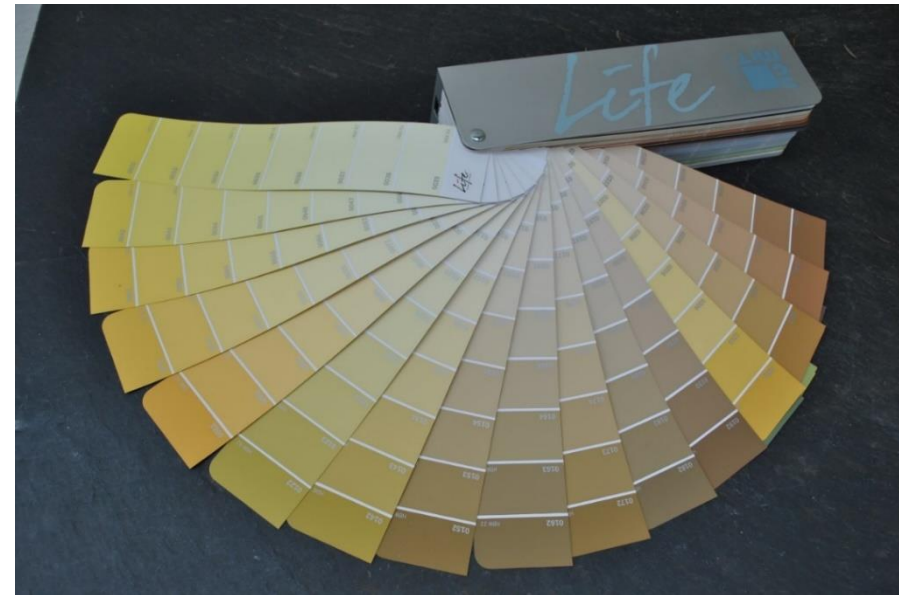

- **Épületek tetőformája, héjazat anyaga:**

Mivel az épületek 80%-a előregedett azbeszt alapú szabvány palával van fedve, a jövőben tömegesen szükségessé válik majd a héjazatok cseréje. A település területén javasolt a cserépfedés használata, vörös és vöröses barna árnyalatokban. Tájidegen a bitumenes zindely! A palára ragasztott bitumenes zindely fedés nem engedhető meg, nem csak tájképileg idegen, hanem környezetvédelmi problémákat is eredményez.

- **Épületek színezése:** A színekártya segítségével megpróbáltuk érzékeltetni, azokat a színtartományokat árnyalatokat, melyek használatát javasoljuk a településen. Minden képen világos pasztel színeket használjunk a homlokzatok színezésére. A sötétebb árnyalatok és színek a homlokzati dekoráció színe legyen.

- **Kertek, a porta rendezettsége:**

Mi is a rendezett porta? Nem fogalmaznánk meg szabályokat, inkább jó példákat bemutatva határozzuk meg a „rendezett porta” fogalmát!

Szerencsére szép számmal találunk rendezett, ápolt portát a községben. Egyértelmű, hogy az állandó lakosok által „használt” udvar nem lehet parkosított. A használat nyoma meglátszik egy telken.

De fontos a használatnak látszani? Régebben a gazdasági udvart a mélyebb telkeknél leválasztották a felső kertetől. Itt ahol ez nem minden esetben tehető meg a telkek mérete miatt, igyekezzünk a portán rendet tartani, és zöld, virágos ágyásokkal emeljük esztétikai értékét.

Lehetőség szerint tájhonos növényeket ültessünk! Pl.:.....

A gondozott, ápolt ház és udvar, kellemes látványt nyújt nem csak az utcán sétálóknak, de az ingatlan tulajdonosának is.

A településnek szerencsére több utcája van aminek közterület alakítása rendezett, köszönet ezért az ott lakóknak!

A jövőben minden képen ezek mintájára, fejleszteni kell a már meglévő kialakult közterületeket. A járdák felújítása és építése esetén kerüljük az aszfaltozást, helyette önmagában színezett térköveket használjunk.

- **Hírdető táblák, reklámok**

A településrészen harsogó reklámfelület nem találtunk, ez jó, és nem is kívánatos elhelyezésük a jövőben sem!

Amennyiben szükséges az ingatlanokra bejelentett gazdasági tevékenységek jelzésére használjunk 1m² felület alatti nagyságú táblákat, cégereket. Ezek támszerkezete elsősorban fából készüljön, mely kihelyezhető az épület homlokzatára, vagy kerítésére is.

5.2 A történelmi település területére vonatkozó arculati ajánlás: /Vasút alatti terület: Fő utca, Honvéd utca, Jókai utca, Mecset utca, vasúti vágány által határolt terület valamint a Vasút feletti településrész: Mecset utca folytatása, Szabadság tér, Dózsa Gy.utca páros oldala, a Szabadság tér északi oldala – Petőfi utca, Szikla utca, Iskola utca, Kossuth tér, Bántai utca, Ósbő Vezér utca eleje/

Javasoljuk, a történelmi településterületet helyi védetté nyilvánítását.

Védetté kell tenni a telekformákat, az eredeti telekhatárokat. A telkek esetleges összevonása teljességében megbontaná a tradicionális állapotot. Védeni kell a telkek beépítésének módját, az épületek tömegalakítását. Az épületek bontása esetén helyükön, lehetőleg azonos befoglaló mérettel kell őket újjáépíteni. Védeni kell, a még meglévő néhány pincét, mely az utcafronti telekhatárral párhuzamosan épült. Biztató, hogy a területen több jó példát találtunk az épületek átalakítására felújítására. Ezek szolgáljanak a jövőben minta képp.

Telek és terepalakítás: Az amúgy is változó domborzatú területen az ingatlan felületének vízszintessé tétele engedhető meg max.1,0m magasságig. Az esetleges bevágások és terepszint kiegyenlítések az a fejezet elején ajánlott mértékben és kialakítással történjenek.

Épületek magassága: Az domborzati változások miatt találunk aránylag azonos szinten elhelyezkedő egymás melletti telkeket, de szinte általános az, hogy az utca eleje és vége között jelentős szintkülönbség van, így az épületek gerincmagassága eltérő szinteket mutat. Az épületek átalakításakor, esetleg új épületek építésekor vegyük figyelembe az ingatlantól jobbra és balra elhelyezkedő 2-2 telek magassági paramétereit, és igazítsuk ezekhez a gerinc magasságot.

A vasút alatti területen főleg, nem kívánatos a magas lábazatra épített, külső térdfalas épületek megjelenése. Itt a továbbiakban fontos, hogy az épületek földszintesek maradjanak, magastetővel. A tetőtérbeépítés az épület homlokzati arányának megtartása mellett lehetséges.

A vasút feletti területen már megkezdődtek a régi épületek átalakításai, ennek jó példáit megmutatjuk. Követhetőek!

Tornácok:

Mint homlokzati megjelenés jó lenne ha tovább élne. Oszlopokkal, vagy anélkül. Lehetőség szerint célszerű lenne kialakításuk, az új épületeken is.

Tetőformák: A 60-as évek Mandzard-tetős épületeinek felújításakor, amennyiben a tetőhöz is hozzá nyúlunk, csináltassunk inkább kontyolt tetőformát, mint az utcai oldalon oromfalat. A magas oromfalak optikailag még keskenyebbé teszik az amúgy is szűk utcákat.

Ajtók, ablakok:

A 60-as évek Mandzard-tetős épületeinek felújításakor az utcai homlokzaton a két kisebb ablak kialakítását kell követni. Az utcafronti egy széles ablak elhelyezését, a jövőben minden képen kerülni kell. Lehetőleg fa anyagú nyílászárókat használjunk.

Homlokzatképzés, anyaghasználat

A vakolt felületek jellemzőségét meg kell tartani. Díszítés a vakolat vastaságának váltásával felületi sávokban készülhet.

Kerítések,

Szintén több, jó kerítés megoldást is találtunk. Célszerű lenne a „bástyás” rendszert idéző lábazatos oszlopos falazott, vagy kőből rakott szerkezet, de rövidebb közterületi kerítéseknel megengedhető a tömören rakott kő, vagy vakolt falazott szerkezet is.

A kerítés mező anyaga főleg fa legyen, magassága a bástya fölé ne érjen.

Íme néhány szép példa a kerítések építéséhez, felújításához.

Utcák, közterületek

A történelmi település által lehatárolt területen lévő valamennyi utca kialakult nyomvonal, zöldfelületi rendszere megtartandó. A vasút alatti területen kialakult kis teresedéseket meg kell tartani, a közrezárt zöldfelületeket fel kell újítani. Új faterületekkel tovább lehet növelni az utcakép egységét. A járdák felújítása esetén javasoljuk a vörös vagy szürke színű beton térkőburkolat használatát. A nyílt csapadékvíz

csatorna beton árkát - ahol lehet - javasolnánk a közút felől ~1m magasságú virágzó sövénygel – aranyeső, orgona – takarni, úgy hogy a lefolyó csapadék akadály nélkül juthasson az árokba. A kapukijáróknál az utcai árok feletti áteresznél a sövény sáv megszakadna, így jeleznél a bejáró helyét is.

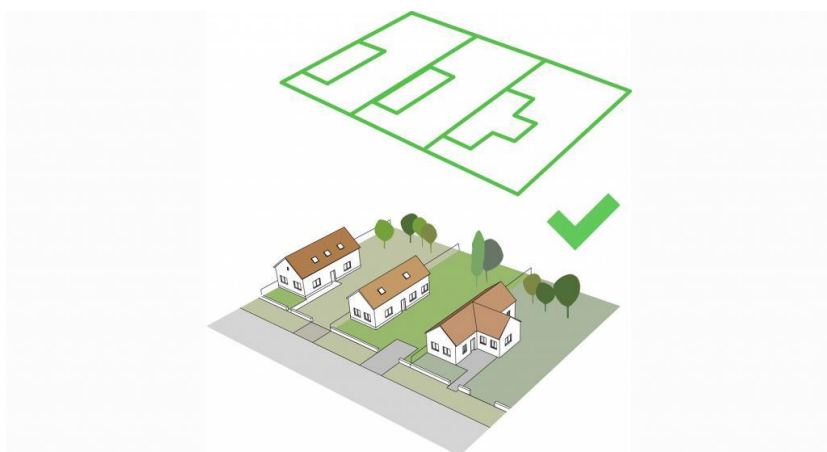
Van néhány olyan, nagyon keskeny utca, ahol a nyílt csapadékvíz levezető árok komoly balesetveszélyt jelent. Itt meg kell gondolni, az árok lefedését!

A kialakult terek jelképes lehatárolása – növényiszigettel, alacsony fásítással, sövénygel - szerencsés lenne, és az egységes utcaképet is nagyban befolyásolná.

Ahol az utca két oldala között jelentős szintkülönbség van, célszerű a földrézsű biztonsága és rendezhetősége érdekében alacsony földfogó falakat készíteni. Ezek anyaga lehet kő, vagy telített faoszlop. Látványuk jelentősen növeli a közterület rendezettségét.

5.3 A település egyéb belterületi részén, a történelmi településrészen kívül elhelyezkedő területek építészeti, településképi útmutatója

A terület ismertetésénél már szóltunk arról, hogy mennyire vegyes képet találunk a település ezen részein. Így ebben a fejezetben megpróbálunk iránymutató, a településképet rendező ajánlásokat adni. Reméljük segítünk ezzel az újonnan építkezőknek és a felújítóknak egyaránt.

Telepítés: A területen az új épületeket a már meglévő többi épülettel azonos oldalhatárra építsük. Az előkert mélysége is igazodjon a jobb és baloldali szomszéd épületéhez.

Terepalakítás: A terep alakításánál ne készítsünk túl mély bevágásokat, és feltöltéseket. Így is elég mozgalmasak az egy utcán belüli terepviszonyok.

Épületek magassága: Alkalmazkodjunk az utcában kialakult épület magasságokhoz.

Épületek tetőhajlásszöge: Az új épületek tetőhajlásszöge illeszkedjen a szomszéd épületekhez.

Épületek tetőformája, héjazat anyaga: Ha az utcában, és a szomszédos telken többnyire nyeregtetős épületek vannak, igazítsuk a mi épületünk tetőidomát is hozzájuk, rendezzük az alaprajzot úgy hogy az nyeregtetővel legyen fedhető. A mennyiben a telek mérete megengedi megbonthatjuk a téglalap formát. Bátran építhetünk, szintén nyeregtetővel fedett épületrészt. Amennyiben a konytolt tetőidom a domináns, úgy az új épületnél ezt alkalmazzuk!

Épületek színezése: A fejezet bevezetésében ajánlottunk színeket, célszerű lenne ezek használata.

Ajtók, ablakok: Kerüljük a nagyméretű nyílászáró felületeket! Az ajtók és ablakok készülhetnek fából és műanyagból is.

Kerítések: Ajánlott, a településen legtöbbet használt lábazatos oszlopos rendszert építeni. Ezen a területen már készülhetnek előregyártott falazó elemekből is kerítések, de az oszlopos rendszert iett is tartuk szem előtt. A kerítésmező készülhet nyitott és zárt rendszerben. Anyaga fém, vagy fa legyen.

Közterülek

Mivel ezek a területek főleg a bevezető utak mentén alakultak ki, fontos, hogy mit lát az ideérkező.

Jellemzően megvannak a közterületi zöldfelületek, de igényes kialakításuk, hiányzik. Minden képen javítani kell a helyzeten! Szakember bevonásával készítsünk virágos tereket, szigeteket, ágyásokat a füves területekbe. Pótoljuk a hiányzó fákat.

A továbbiakban néhány jó példát mutatunk be – épületekről, kerítésekről, portákról - melyeket követésre alkalmasnak találtunk.

5.4 A település külterületének, főleg a kiskertes részek építészeti, településképi útmutatója

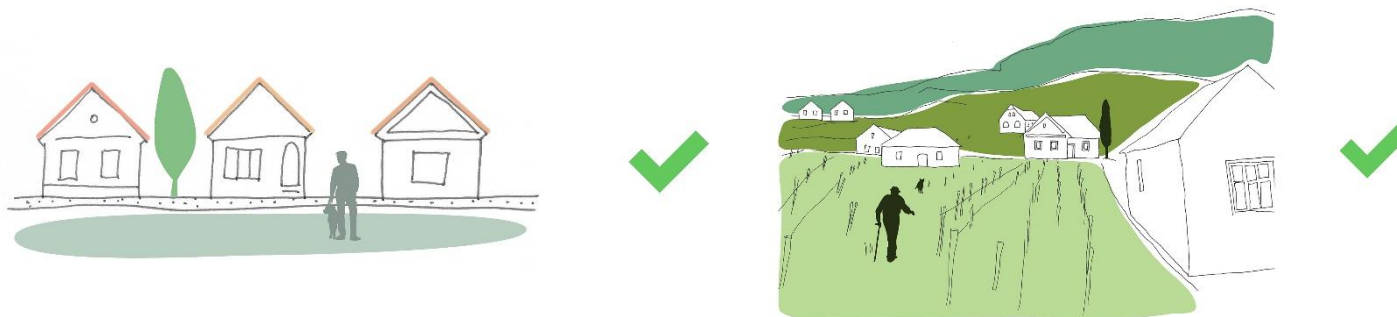
A külterületi nagy része legelő, és rét. Építési tevékenység a jövőben nem várható. Ajánlásunk elsősorban a péti-szőlőhegy területére és a Bántai kiskertek területére vonatkozik.

A jellemzően zárkerti terület jelenlegi használata, sokrétű. Szerencsére ma is találunk szépen gondozott kertet, ahol a mezőgazdasági művelés, leginkább szőlő ültetvények formájában jelenik meg.

Itt is, mint az ország más külterületi részein, a zártkerteken megjelent a hétvégi ház, „nyaraló” funkció. A hétvégi ház funkció – amennyiben hobbi gazdálkodással is társul – jó irány.

Bízunk abban, hogy a jövőben több épületet, pincét fel fognak újítani, esetleg újak is épülnek. Ehhez a munkához kívánunk segítséget nyújtani.

- Igyekezzünk a környező épületekhez illeszkedő tetőhajlást és magasságot választani. Ezzel egységesebb lesz a terület arculata.
- Az épületek telken való változó elhelyezésével lazább beépítettség keletkezik, és a látvány is kellemesebb!
- A tető héjazata lehetőleg vörös színű cserép legyen, a nyílászáró anyaga fa, a homlokzat felületképzése fehér dörzsvakolat.
- Csak tájhonos növényeket ültessünk. A kerítés sövényrel készüljön, hozzá válasszunk tűztöviset, orgonát, vagy aranyesőt.

IRODALOM JEGYZÉK:

ÖSKÜ ÖRÖKSÉGVÉDELMI TANULMÁNYA

BÁNTAI TAVAK - ALBA REGIA HORGÁSZEGYESÜLET HONLAPJA

RÓMAI KORI EMLÉKEK – FIRNIGL ANETT: RÓMAI KORI VILLÁK TÖRTÉNETI KÖRNYEZETÉNEK VIZSGÁLATA A BALATON-FELVIDÉKEN

BÁNTAI KISKERTEK KIALAKULÁSA – BÁNTAI KERTBARÁTKÖR HONLAPJA